Partea I
Comunicări susținute în cadrul Sectorului de drept privat „Traian Ionașcu”

Principii directoare ale dreptului european al contractelor

Dr. ***Marilena ULIESCU****

Programul-cadru al Comunității Europene în vederea elaborării unui cadru comun de referință în domeniul dreptului european al contractelor a determinat crearea unor grupe de excelență, formate în mare parte din juriști universitari.

Cercetările întreprinse şi realizate de universitari europeni au avut la bază, în principal, studii de drept comparat.

Pilonii centrali pentru alcătuirea cadrului comun au fost şi sunt: terminologia comună şi principiile contractuale comune, instrumente indispensabile pentru consolidarea coerenței şi convergenței drepturilor naționale în domeniul contractelor în Europa.

Lucrările privind terminologia şi principiile au fost elaborate de universitari francezi şi europeni aparținând Asociației Henri Capitant Prietenii Culturii Juridice Franceze şi Societății de Legislație Comparată, lucrări care au fost transmise Comisiei Europene, precum şi publicate[1].

Principiile directoare nu înseamnă, de fapt, suprapunerea acestora pe principiile dreptului european al contractelor, ci, dimpotrivă, ele sunt un posibil ghid pentru aplicarea acestora.

Desigur, principiile directoare au fost concepute pentru a avea o existență proprie, aşadar, o autonomie. Având însă în vedere inspirarea lor din Principiile dreptului european al contractelor, ele pot fi util asociate acestora cu titlu preliminar.

Principiile directoare au fost identificate şi elaborate având ca piloni de bază libertatea, securitatea şi loialitatea în materia contractelor.

§1. Libertatea contractuală

Libertatea contractuală, în esență libertatea părților de a încheia un contract, necesită, desigur, o enunțare clară a acestui principiu. Aşadar, libertatea contractuală ca principiu fundamental în materia contractelor nu presupune, desigur, libertatea părților de a deroga de la regulile imperative, limitare de mult stabilită.

Părțile sunt însă, fără îndoială, libere să aleagă persoana cu care vor încheia contractul şi libertatea de a stabili conținutul contractului, precum şi forma contractului. Forma contractului poate fi stabilită, de bună seamă, de părți, atunci când este vorba de principiul consensualismului.

Aplicarea principiului libertății contractuale presupune o aplicare directă, în sensul libertății părților de a încheia contractul şi de a-i determina conținutul, sub rezerva bunei-credințe şi a respectării dispozițiilor legale imperative. Remarcăm, totodată, şi o aplicare indirectă, cum ar fi, de pildă, în cadrul libertății de a stabili conținutul contractului, determinarea locului de executare a obligațiilor, cât priveşte data executării ori moneda în care se face plata. În acelaşi

---

* Profesor universitar, cercetător ştiințific gr. I, Şef al Departamentului de drept privat „Traian Ionaşcu", Institutul de Cercetări Juridice „Academician Andrei Rădulescu" al Academiei Române; Bucureşti; e-mail: muliescu@yahoo.com.

[1] Volumele *Terminologie contractuelle comunnes* şi *Le principes contractuelles comunnes* au fost publicate de Societatea de Legislație Comparată, sub coordonarea prof. Bénédicte Fauvarque-Cosson şi Denis Mazeaud, februarie 2008, Paris.

sens, se poate spune că de libertatea contractuală ţine şi dreptul părţilor de a simula şi de a stabili că vor respecta actul secret.

Aplicarea în dreptul comparat relevă faptul că acest principiu unanim recunoscut este uneori enunţat direct, iar alteori este exprimat printr-o dispoziţie particulară ori prin diferite alte modalităţi de aplicare indirectă.

În Codul civil român în vigoare, o enunţare expresă a acestui principiu nu există. Remarcăm, însă, că noul Cod civil[1], asupra căruia avem multe îndoieli cât priveşte rigoarea sa, prevede, la art. 1169 din Titlul II, Capitolul I, *Denunţarea directă*: „Părţile sunt libere să încheie orice contracte şi să determine conţinutul acestora, în limitele impuse de lege, de ordinea publică şi de bunele moravuri".

Tot asemenea, la art. 1170 se precizează: „Părţile trebuie să acţioneze cu bună-credinţă, atât la negocierea şi încheierea contractului, cât şi pe tot timpul executării sale"; sub acest aspect, noul cod este modern şi european. La art. 1169, prin menţionarea respectării „ordinii publice şi a bunelor moravuri", este completat, astfel, tabloul ilicitului civil, în cazul nerespectării acestor condiţii.

În acelaşi sens, Codul civil italian cunoaşte o consacrare directă a principiului libertăţii contractuale, în limitele prevăzute de lege, menţionând că sunt interzise contractele ilicite, ilegale, imorale sau care nu presupun constrângere[2].

De asemenea, în dreptul spaniol, libertatea părţilor de a contracta în condiţiile liber alese de ele este consacrat de art. 1255 C. civ. spaniol.

În dreptul comunitar, principiul libertăţii contractuale ocupă un loc important, în special în dreptul derivat şi în jurisprudenţă.

Cât priveşte dreptul comunitar material, încă de la origine, Tratatul de la Roma din 1957, care a pus bazele Pieţei comune, a instaurat dintru început o zonă de liber schimb[3].

Aşadar, în dreptul comunitar, libertatea contractuală apare ca un vector al realizării eficiente a schimburilor economice comunitare.

Cât priveşte *limita libertăţii contractuale* prin respectarea regulilor imperative, aceasta se regăseşte în dreptul comunitar derivat, explicaţia fiind aceea că dispoziţiile rezultate din dreptul comunitar au ca funcţie esenţială protecţia contractului care se află într-o situaţie de disconfort (slăbiciune) sau în situaţia în care regulile imperative sunt un instrument ideal, pentru a se opune voinţei părţilor, în ideea respectării ordinii publice. Un astfel de exemplu ar putea fi Directiva nr. 94/47/CE din 26 octombrie 1994 referitoare la protecţia cumpărătorului, privind anumite aspecte contractuale, în cazul achiziţionării unui drept de utilizare pe timp parţial de bunuri imobiliare, care, prin art. 4, impune statelor membre ca aceste contracte să fie întocmite în forma scrisă şi cu un minim de elemente care sunt prevăzute în anexa directivei.

Conţinutul limitelor libertăţii contractuale, în general, are ca primă limită respectarea reglementărilor imperative. Astfel, art. 2 parag. 1 din Proiectul dreptului european al contractelor – intitulat „Autonomia contractuală" – precizează că „Părţile pot liber să determine conţinutul contractului în limitele impuse de regulile imperative, bunele moravuri şi ordinea publică, cum sunt stabilite în prezentul cod, în dreptul comunitar sau în legile naţionale ale statelor membre ale Uniunii Europene". Nerespectarea ordinii publice, a bunelor moravuri sau a unei reguli imperative etc. se sancţionează cu nulitatea contractului.

Tot astfel, art. 1.4. „Reguli imperative" din Principiile Unidroit menţionează că principiile nu limitează aplicarea regulilor imperative de origine naţională, internaţională sau supranaţională aplicabile după regulile pertinente ale dreptului privat.

---

[1] Adoptat prin Legea nr. 287/2009 (M. Of. nr. 511 din 24 iulie 2009).
[2] *M.C. Diener*, Il contratio in generale, Giuffrè Editore, Milano, 2002.
[3] *J.P. Jacquet*, Droit communautaire institutionel, 3e éd., Dalloz, Paris, 2004.

O a doua dimensiune a conținutului libertății contractuale, așa cum rezultă din prevederile diferitelor proiecte, libertatea contractuală presupune că părțile sunt libere să negocieze contractul, sub rezerva bunei-credințe.

Conform Principiilor Unidroit, principiul libertății contractuale induce și libertatea de a negocia, precum și absența răspunderii în cazul neîncheierii contractului[1]. În cadrul aceluiași principiu se poate reține și faptul că alegerea formei contractului este liberă, la fel ca și modul în care se face proba acestuia.

Astfel, art. 1.2 din Principiile Unidroit privind „Forma contractului" dispune că principiile nu impun încheierea contractului în formă scrisă sau ca acesta să fie constatat prin înscrisuri și că el poate fi probat prin orice mijloace, chiar și prin martori.

În același context, principiul consensualismului este de asemenea consacrat de Anteproiectul de reformă a dreptului obligațiilor și a prescripției. Astfel, art. 1127 reține că „În principiu, convențiile sunt perfecte prin simplul consimțământ al părților, indiferent de forma în care acesta este exprimat".

Doar Anteproiectul Codului european al contractelor nu consacră expres principiul consensualismului, dar niciun articol al acestuia nu precizează că încheierea contractului este supusă unei forme particulare, numai anumite contracte, special desemnate, cerând forma scrisă *ad validitatem*[2].

În noul Cod civil român, Cartea a V-a, Titlul II, Capitolul I, Secțiunea a 3-a despre încheierea contractelor, art. 1178, care privește libertatea formei, precizează: „Contractul se încheie prin simplul acord de voință al părților, capabile de a contracta, dacă legea nu impune o anumită formalitate pentru încheierea sa valabilă".

Așadar, principul consensualismului, ca regulă, se regăsește în legislația noastră civilă, ca un element esențial al libertății contractuale.

Corolar al libertății contractuale a părților de a-și alege liber cocontractantul, de a determina conținutul contractului și a formei acestuia, apare și *respectarea libertății și a drepturilor terților*.

Cu alte cuvinte, libertatea contractuală are în mod necesar implicații în ceea ce privește integrarea consecințelor sale în ordinea juridică preexistentă.

Contractul încheiat produce, pe de o parte, efectul obligatoriu între părțile contractante, iar, pe de altă parte, reprezintă un fapt social, care se integrează în ordinea juridică preexistentă.

Astfel, se poate pune întrebarea în ce măsură părțile sunt libere să producă asemenea efecte, atâta timp cât, în mod necesar, libertatea lor este „limitată" de *libertatea și drepturile terților* față de contract.

Cu alte cuvinte, părțile sunt libere să contracteze, dar nu pot încheia un contract care să vatăme drepturile preexistente ale terților.

În noul Cod civil român, art. 1280 privind efectele față de terți prevede „Contractul produce efecte numai între părți, dacă prin lege nu se prevede altfel". Este expresia sintetică a principiului relativității efectelor contractului, iar în art. 1281 este consacrată opozabilitatea contractului față de terți, și anume că terții „nu pot aduce atingere drepturilor și obligațiilor născute din contract".

Este, în acest mod, consacrată imaginea negativă a respectării libertăților și drepturilor terților fără o consacrare directă.

Principiul conform căruia contractul nu poate produce efecte decât între părți este cunoscut și consacrat în majoritatea drepturilor naționale, cum ar fi, de pildă, în dreptul francez, în dreptul italian, în dreptul spaniol etc.

---

[1] Articolul 2.115 alin. (1): „Părțile sunt libere să negocieze și nu pot răspunde dacă ele nu ajung la un acord".

[2] A se vedea art. 35 referitor la contractele privind bunurile imobile.

În alte sisteme, principiul relativităţii efectelor contractului joacă chiar şi fără a fi consacrat într-un text legal. Astfel, în dreptul german, Codul civil (BGB) nu cunoaşte nicio dispoziţie generală privind efectele contractului faţă de terţi. Principiul este implicit prin prevederea „contractele de tip obligatoriu (...) nu au efecte decât între părţile contractante" şi astfel nu face să se nască nici un raport contractual, nici o obligaţie sau vreo creanţă în sarcina sau în beneficiul terţilor.

Dreptul olandez, art. 1165 C. civ., a cunoscut iniţial o dispoziţie asemănătoare, care reglementa principiul relativităţii efectelor contractului, dar această dispoziţie nu se mai regăseşte în noul cod, principiul rămânând totuşi admis. Şi exemplele ar putea continua.

Aşa cum afirmă autorii studiului privind Principiile contractuale comune[1], în urma unei analize comparative, reiese, în mod evident, o luare în consideraţie a drepturilor terţilor, urmând, desigur, ca fiecare drept naţional să reţină un sistem care îi este propriu. În acest sens, credem că ar putea fi completat şi noul Cod civil român, pentru a se putea înscrie astfel în tendinţele actuale europene, care au în vedere un principiu fundamental recunoscut de toate sistemele de drept, potrivit căruia nimeni nu poate să vatăme pe altul.

Cât priveşte cadrul juridic în diverse sisteme naţionale privind drepturile terţilor, acesta este mai mult sau mai puţin complet. În unele sisteme, sancţiunea se aplică pentru violarea drepturilor terţilor, atunci când ar apărea o astfel de situaţie.

În dreptul francez, încă de la începutul secolului al XX-lea, doctrina statuează că drepturile terţilor fac parte din efectele contractului. Analiza doctrinară privind noţiunea de opozabilitate a contractului faţă de terţi ajunge să admită că, într-o ordine juridică unde terţii sunt ei înşişi titulari de drepturi, acestea trebuiesc respectate. În mod necesar, rezultă o limitare a libertăţii contractuale. Astfel, contractul încheiat între părţi nu poate aduce o atingere nelegitimă dreptului unui terţ.

Tot asemenea, în dreptul italian, cu privire la efectul contractelor asupra drepturilor terţilor, doctrina distinge între efecte directe (cum ar fi stipulaţia) şi efecte indirecte (de exemplu, contractul de închiriere asupra cumpărătorului bunului închiriat).

În alte sisteme de drept, cum ar fi, de pildă, în dreptul german, nicio dispoziţie nu limitează libertatea contractuală în raport cu drepturile terţilor. Cu toate acestea, un contract poate fi anulat dacă el constituie un act deosebit de brutal sau neloial[2] faţă de un terţ, dar condiţiile cerute pentru o astfel de anulare sunt deosebit de stricte.

În dreptul comunitar, necesitatea de a ţine cont de drepturile terţilor se regăseşte în aceea că oricând contractul poate fi opus acestora şi produce toate efectele în ceea ce îi priveşte, în afară de forţa obligatorie a sa, în măsura în care nu le este defavorabil[3].

În acelaşi sens se înscrie şi jurisprudenţa C.J.C.E., care recunoaşte în cadrul contenciosului concurenţei că toţi terţii (inclusiv consumatorul) pot invoca nulitatea unei înţelegeri interzise de art. 81 TCE şi să pretindă o indemnizaţie pentru prejudiciul suferit dacă există o legătură de cauzalitate între producerea acestuia şi înţelegerea respectivă.

Respectul drepturilor terţilor se regăseşte şi în Principiile Unidroit: astfel, art. 1167 alin. (1) dispune: „Creditorii pot în nume personal să atace actele făcute de către debitorul lor în frauda drepturilor lor, cu obligaţia de a face proba, dacă este vorba despre un act cu titlu oneros, şi că terţul cocontractant nu a cunoscut frauda".

Nu se poate să nu remarcăm faptul că formularea de mai sus este bine cunoscută de doctrina juridică sub numele de acţiunea pauliană, mijloc juridic ce permite creditorului să ceară, în nume propriu, anularea unui act al debitorului făcut în frauda creditorilor. Desigur că şi această acţiune este un mijloc de apărare a drepturilor terţilor, în speţă, a creditorului unui cocontractant.

---

[1] *J.P. Jacquet*, op. cit., p. 46.
[2] BGB, art. 138.
[3] *H. Adida-Canac*, Contribution à l'étude de droit communnautaire des obligations, ANRT, 2008.

Sintetic exprimat şi aşa cum rezultă din cercetările întreprinse, este neîndoielnic că părțile pot să încheie orice contracte respectând legea, dar acestea nu pot produce efecte decât în măsura în care nu aduc atingere sau modificări nelegitime drepturilor terților.

Poate că nu ar fi lipsit de importanță să amintim că un aspect al principiului libertății contractuale îl constituie şi libertatea părților de a modifica sau de a rupe un contract, cu alte cuvinte, libertatea părților de a se libera de angajamentul luat în contract, atunci când doresc, tot prin acordul lor de voințe.

În acest sens, noul Cod civil român prevede expres, la art. 1270 alin. (2): „Contractul se modifică sau încetează numai prin acordul părților sau din cauze autorizate de lege".

O excepție ar putea, credem, să o facă contractele încheiate pe o durată nedeterminată, caz în care rezilierea unilaterală ar pute fi admisă cu respectarea termenului de preaviz.

§2. Principiul securității contractuale

În mod evident, securitatea contractuală se bazează pe consacrarea forței obligatorii a contractului. În aceste condiții, credem că se impune o definire a forței obligatorii a contractului. Aproape toate sistemele de drept naționale definesc acest principiu simplu şi sintetic, cum ar fi, de pildă, în dreptul românesc (art. 969 C. civ. în vigoare sau art. 1270 noul C. civ. – „contractul încheiat valabil are putere de lege între părțile contractante").

Credem însă că forța obligatorie a contractului trebuie analizată mai ales prin prisma consecințelor pentru părți ale efectului obligatoriu, şi anume: impunerea pentru părți de a executa toate obligațiile născute din contract; părțile sunt, tot asemenea, ținute să adopte un comportament loial care să fie în concordanță cu angajamentul luat de a executa contractul şi să nu facă nimic care să compromită executarea obligațiilor.

O problemă se pune cât priveşte intangibilitatea acestui principiu şi dacă nu s-ar putea admite că, în anumite ipoteze excepționale, cum ar fi revizuirea contractului pentru imprevizibilitate, să fie înlăturată forța obligatorie a contractului. Principiile dreptului european al contractelor admit această ipoteză în cazul schimbării imprevizibile a circumstanțelor.

Sub un alt aspect, deoarece contractul are forță obligatorie, părțile sunt ținute să-şi execute toate obligațiile conform angajamentului, *fie că acestea sunt sau nu expres prevăzute*. Cu alte cuvinte, contractul poate conține obligații implicite care să decurgă din intenția părților, din natura, din scopul contractului şi din buna-credință.

Fiind vorba să se impună părților un comportament loial, s-a statuat[1] că obligațiile implicite pot fi cele ce decurg din buna-credință, ceea ce înseamnă că, în afară de prevederile contractuale, anumite obligații în sarcina părților decurg din faptul bunei-credințe. Aşadar, părțile sunt ținute să-şi execute obligațiile în numele bunei-credințe. Partea care nu respectă datoria de bună-credință sau de cooperare ar putea împiedica realizarea contractului, partea respectivă fiind astfel *neloială*.

În consecință, această aplicare a principiului forței obligatorii se inserează în principiul director al caracterului obligatoriu al *loialității contractuale*, pe care îl vom aborda în cele ce urmează.

Raportat la principiul securității contractuale, al forței obligatorii a contractului, ca principiu director la nivel european, putem afirma că în reglementarea noului Cod civil român se regăsesc elementele esențiale care să facă aplicabil acest principiu.

Astfel, în art. 1271 se precizează că „Părțile sunt ținute să-şi execute obligațiile chiar dacă executarea lor a devenit mai oneroasă", iar în alin. (2) al aceluiaşi articol dispoziția sus-menționată se completează astfel: „Cu toate acestea, părțile sunt obligate să negocieze în vederea adaptării contractului sau încetării acestuia dacă executarea devine excesiv de oneroasă pentru una dintre părți din cauza unei schimbări a împrejurărilor", precizându-se expres că acestea au survenit după încheierea contractului şi care nu puteau fi avute în vedere, în mod

[1] Articolul 102 din Principiile dreptului european al contractului.

rezonabil, în momentul încheierii contractului. Pe scurt, ar fi vorba de imprevizibilitate, care însă, după cum am arătat, ar fi o posibilă cauză de înlăturare a principiului forței obligatorii a contractului.

O primă remarcă privind aceste dispoziții din noul Cod civil privește redactarea improprie pentru un text legal, aceasta pare mai degrabă [alin. (2)] un fragment de discuție pe această temă. O ipoteză posibilă – „cu toate acestea (…)" –, dispoziția alin. (2) al art. 1271 nu pune în discuție forța obligatorie a contractului încheiat, ci „negocierea" – mai precis, „renegocierea" –, în termeni juridici vorbind, modificarea contractului, și nu *adaptarea* acestuia.

Redactarea acestui alineat continuă să fie lipsită de rigoare și cât privește ipoteza renegocierii – „din cauza unei schimbări a împrejurărilor" – care?

Litera c) a aceluiași alin. (2) al art. 1271 vine să completeze proza, cu precizarea: cu privire la care parte lezată nu trebuie să suporte riscul producerii!?

În consecință, forța obligatorie impune părților să execute nu numai obligațiile exprese, dar și obligațiile implicite, care rezultă din contract. În acest sens, Principiile dreptului european al contractelor, art. 6-102, consacră o formulare inspirată din dreptul englez (*common law*), potrivit căreia „obligațiile implicite" sunt considerate „complementare la contract dacă sunt necesare pentru a da contractului o eficacitate economică sau ele sunt atât de evidente, încât se înțelege de la sine".

În noul Cod civil, art. 1272, care se referă la întinderea obligației, precizează: „Contractul valabil încheiat obligă nu numai la ceea ce este expres stipulat, dar și la toate urmările ce legea, obiceiul sau *echitatea* dă obligației, după natura sa" (*s.n.*). Alineatul (2) al acestui articol completează dispoziția legală cu mențiunea: „clauzele obișnuite într-un contract se subînțeleg, deși nu sunt stipulate în mod expres".

Ni se pare, neîndoielnic, că reglementarea are în vedere „obligațiile implicite", iar termenul „echitate" provine de la termenul „*equity*" din *common law*.

Dreptul olandez se apropie, de asemenea, de acest sistem, prevăzând în art. 6:2481 (I) C. civ.: „Contractul nu produce numai efecte juridice convenite de părți, ci și acelea care, după natura contractului, rezultă din lege, din uzanțe sau din cerințele de *echitate*" – (*în lipsa legii sau uzanțelor, s.n.*)[1].

Remarcăm că, din punct de vedere terminologic, textul din noul Cod civil român se referă la rațiuni de echitate, și nu la buna-credință, care, de altfel, pentru a înlătura orice confuzie, este reglementată de art. 1170, care prevede că părțile trebuie să acționeze cu bună-credință atât la negocierea, cât și la încheierea și executarea contractului, ele neputând să înlăture ori să limiteze această obligație.

Doctrina europeană[2] distinge, pentru a preveni o astfel de confuzie, între buna-credință „subiectivă" și buna-credință „obiectivă", aceasta din urmă fiind fundamentată pe obligația părților de a respecta standardele naționale. În acest sens, termenii ar fi: bună-credință și, desigur, echitate.

În acest mod, s-ar putea distinge între efectele contractului și eficiența acestuia – această distincție poate să explice faptul că fiecare parte a unui contract este ținută să nu compromită drepturile cocontractantului *pendente conditione*[3].

În dreptul internațional și în *acquis*-ul comunitar, principiul forței obligatorii a contractului de vânzare nu este în mod formal exprimat prin Convenția de la Viena. El este indus prin interdicția de reziliere unilaterală a contractului (art. 29).

---

[1] *D. Busch, E.H. Hondius (eds)*, The Genesis of the Principles of European Contract Law and Modern Dutch Private Law. The Principles of European Contract Law and Dutch Law: A Commentary, Ars Acqui Libri, Nijmegen, Kluwer Law International, Haga, 2002, pp. 242, 264.

[2] *Idem*, p. 139.

[3] *M.C. Diener*, op. cit., § 7.1.2.

Tot asemenea, părțile sunt ținute să execute obligațiile implicite (art. 9/2), care, în lipsa unei convenții contrare, sunt tacit deduse din contract şi sunt cunoscute pentru respectivul tip de contract.

În dreptul comunitar, securitatea contractuală poate fi definită ca o expresie particulară aplicată contractului din principiul securității juridice ca principiu general al dreptului comunitar consacrat de art. 6 din Tratatul privind Uniunea Europeană şi aplicat în ordinea juridică comunitară de C.J.C.E., „deoarece ele sunt în vigoare în toate sistemele de drept”[1].

În Anteproiectul reformei dreptului obligațiilor şi prescripției, textul propus este: „Contractul legal încheiat are forță obligatorie între părți. În executarea obligațiilor, fiecare parte este ținută să respecte obligațiile induse din principiul loialității contractuale”.

§3. Principiul loialității contractuale

Loialitatea contractuală, ca principiu director cu caracter obligatoriu, impune în primul rând ca obiectiv obligația de bună-credință.

Buna-credință, instituție omniprezentă în raporturile de drept civil, care determină numeroase efecte juridice în caracterizarea principiului loialității contractuale, poate să fie un „bun comportament contractual”, cu alte cuvinte, buna-credință să fie o normă de comportament.

Astfel, termenii de bună-credință şi de loialitate pot fi sinonimi. În urma unor studii de drept comparat[2], apare că distincția dintre „buna-credință” şi „loialitate” este mai mult dogmatică decât practică. Grupul de studii „Terminologie” sugerează că este singura distincție utilă în practică, şi anume aceea dintre buna-credință ca normă de comportament şi buna-credință ca fundament al unei credințe eronate (aparența).

Rolul actual al bunei-credințe şi importanța acestui principiu pun în evidență buna-credință ca o obligație generală.

Conform Principiilor dreptului european al contractelor, principiul bunei-credințe, aşa cum este formulat, cunoaşte numeroase aplicații de-a lungul întregii proceduri contractuale. De altfel, chiar principiul libertății contractuale nu există decât în limitele bunei-credințe[3].

În acelaşi sens, buna-credință domină negocierile (stadiul precontractual), executarea „de bună-credință” a contractelor, secondată de obligația de colaborare a părților şi obligația de coerență, cerințe ale principiului loialității contractuale.

Drepturile naționale, dreptul comunitar şi dreptul internațional, în reglementările respective şi în soluțiile jurisprudențiale, dau expresie principiului loialității contractuale fondat pe buna-credință în variate aspecte.

În noul Cod civil român, aşa după cum am mai amintit, art. 1170 consacră cu titlu general principiul bunei-credințe în materie contractuală, părțile fiind ținute să acționeze cu bună-credință la negocierea şi încheierea contractului, cât şi pe tot timpul executării acestuia, ele neputând să înlăture sau să limiteze obligația de bună-credință.

Aşadar, va rămâne sarcina doctrinei să desprindă principiul loialității contractuale, analizând termenii de bună conduită contractuală şi loialitate, sugerați de doctrina europeană ca fiind sinonimi.

---

[1] Memento pratique Francis Lefebvre, Union Européenne 2006-2007.

[2] A se vedea Terminologie contractuelle communne, S.L.C., Paris, 2008, p. 51.

[3] Articolul 1:102 din Principiile dreptului european al contractelor: „*Les paties sont libres de conclure un contrat et d'en déterminer le contenu sous le réserve de la bonne foi (...)*”.

O breşă în teritorialitatea dreptului muncii

Dr. ***Raluca DIMITRIU****

Regulamentul (CE) nr. 593/2008 al Parlamentului European şi al Consiliului din 17 iunie 2008 privind legea aplicabilă obligaţiilor contractuale (pe care îl vom denumi, în cele ce urmează, „Roma I”[1]) se dovedeşte a fi deosebit de important nu numai în ceea ce priveşte determinarea legii aplicabile raporturilor juridice civile sau comerciale, dar şi în ceea ce priveşte raporturile de muncă.

Într-adevăr, dacă legislaţia muncii din statele membre ar avea caracter omogen, nu ar fi deosebit de relevant dacă unui raport de muncă îi este aplicabilă, bunăoară, legea salariatului sau a angajatorului, dar, din moment ce fiecare stat membru are propria sa politică privind forţa de muncă, aceasta fiind concretizată printr-un pachet propriu de măsuri legislative, odată ce gradul de protecţie oferit salariaţilor de către fiecare stat membru este diferit, soarta raportului de muncă depinde de determinarea legii aplicabile acestuia.

Regulamentul „Roma I” se aplică obligaţiilor contractuale, în situaţiile care există un conflict de legi. Acesta se referă la contractele încheiate după data de 17 decembrie 2009, data la care Regulamentul „Roma I” va intra in vigoare. Regulamentul „Roma I” înlocuieşte Convenţia de la Roma din 19 iunie 1980 privind legea aplicabilă obligaţiilor contractuale[2]. România ratificase Convenţia de la Roma din 1980 odată cu Tratatul de aderare la UE[3].

În prezent, legea aplicabilă contractelor individuale de muncă este determinată prin art. 8 din Regulamentul „Roma I”. Potrivit acestui text: „(1) Contractul individual de muncă este reglementat de legea aleasă de părţi în conformitate cu art. 3[4]. Cu toate acestea, o astfel de

---

* Cercetător ştiinţific gr. I, Institutul de Cercetări Juridice „Academician Andrei Rădulescu” al Academiei Române; e-mail: raluca_dimitriu@yahoo.com.

[1] În literatură şi jurisprudenţă, referirile la Regulamentul (CE) nr. 593/2008 se fac sub titulatura „Roma I”, în timp ce Regulamentul (CE) nr. 864/2007 privind legea aplicabilă obligaţiilor necontractuale este denumit „Roma II”.

[2] Cu excepţia teritoriilor statelor membre care intră în domeniul de aplicare teritorial al respectivei convenţii şi cărora nu li se aplică Regulamentul „Roma I”, în temeiul art. 299 din Tratat. În acest sens, particularităţi privind aplicarea pot fi întâlnite în cazul teritoriilor franceze de peste mări şi a insulelor Azore, Madeira şi Canare.

[3] Menţionăm că, pentru România şi Bulgaria, intrarea în vigoare a Convenţiei de la Roma fusese amânată până la data de 15 ianuarie 2008, prin Decizia Consiliului nr. 2007/856/CE din 8 noiembrie 2007.

[4] Potrivit art. 3, denumit „Libertatea de alegere”: „(1) Contractul este guvernat de legea aleasă de către părţi. Această alegere trebuie să fie expresă sau să rezulte, cu un grad rezonabil de certitudine, din clauzele contractuale sau din împrejurările cauzei. Prin alegerea lor, părţile pot desemna legea aplicabilă întregului contract sau numai unei părţi din acesta. (2) Părţile pot conveni, în orice moment, să supună contractul altei legi decât cea care îl guverna anterior, fie în baza unei alegeri anterioare în temeiul prezentului articol, fie în temeiul altor dispoziţii ale prezentului regulament. Orice modificare efectuată de către părţi cu privire la legea aplicabilă, care intervine ulterior încheierii contractului, nu aduce atingere validităţii formei contractului în sensul art. 11 şi nu afectează în mod negativ drepturile terţilor. (3) În cazul în care toate elementele relevante pentru situaţia respectivă, în momentul în care are loc alegerea, se află în altă ţară decât aceea a cărei lege a fost aleasă, alegerea făcută de părţi nu aduce atingere aplicării dispoziţiilor legii acelei alte ţări, de la care nu se poate deroga prin acord. (4) În cazul în care toate elementele relevante pentru situaţia respectivă, în momentul în care are loc alegerea, se află în unul sau mai multe state membre, alegerea de către părţi a unei legi aplicabile, alta decât cea a unui stat membru, nu aduce atingere aplicării în mod corespunzător a dispoziţiilor de drept comunitar de la care nu se poate deroga prin convenţie, după caz, astfel cum au fost transpuse în statul membru al instanţei

alegere nu poate priva angajatul de protecția acordată acestuia în temeiul dispozițiilor de la care nu se poate deroga prin convenție în virtutea legii care, în absența unei alegeri, ar fi fost aplicabilă în temeiul alin. (2), (3) şi (4) din prezentul articol. (2) În măsura în care legea aplicabilă contractului individual de muncă nu a fost aleasă de părți, contractul este reglementat de legea țării în care sau, în lipsă, din care angajatul își desfăşoară în mod obişnuit activitatea în executarea contractului. În cazul în care angajatul este angajat temporar într-o altă țară, nu se consideră că şi-a schimbat locul de desfăşurare a muncii în mod obişnuit. (3) În cazul în care legea aplicabilă nu poate fi determinată în temeiul alin. (2), contractul este reglementat de legea țării în care este situată unitatea angajatoare. (4) În cazul în care reiese din circumstanțele de ansamblu ale cazului că respectivul contract are o legătură mai strânsă cu o altă țară decât cea menționată la alin. (2) sau (3), se aplică legea acelei alte țări".

Vom încerca în cele ce urmează o expunere a consecințelor reglementării citate. Simplificând, putem afirma că există două posibilități:

a) părțile nu au ales legea aplicabilă. În acest caz, se determină *legea obiectiv aplicabilă*, ca fiind, în ordine:

– legea țării unde se desfăşoară activitatea;

– legea angajatorului;

– legea țării cu care contractul individual de muncă are cea mai strânsă legătură;

b) părțile au ales legea aplicabilă. Aceasta este *legea subiectiv aplicabilă*. Legea subiectiv aplicabilă nu poate fi niciodată mai dezavantajoasă pentru salariat decât legea obiectiv aplicabilă.

Cu alte cuvinte, Regulamentul „Roma I" urmăreşte eliminarea posibilității aplicării unui regim juridic mai dezavantajos salariatului provenit dintr-un alt stat, față de cel pe care l-ar fi avut dacă provenea din statul gazdă, unde îşi desfăşoară temporar activitatea. Să luăm următorul exemplu: un lucrător din statul membru A îşi desfăşoară activitatea pe teritoriul statului membru B, pentru un angajator având personalitatea juridică a statului membru B. Legea obiectiv aplicabilă este legea statului membru B. Să presupunem că legea statului membru A este mai protectivă pentru salariat decât legea statului membru B. În acest caz, părțile ar putea alege ca lege subiectiv aplicabilă legea statului membru A, înlăturând, aşadar, legea obiectiv aplicabilă. Dacă, dimpotrivă, legea statului membru A este mai puțin protectivă decât cea a statului membru B, ea nu va mai putea fi aleasă de părți ca lege subiectiv aplicabilă.

Legea obiectiv aplicabilă cuprinde, aşadar, minimul de drepturi care se vor recunoaşte salariatului. Orice derogare prin convenția părților se poate face numai spre avantajarea acestuia.

În esență, dreptul muncii este de aplicabilitate teritorială, teritorialitate care poate fi îndepărtată prin voința părților numai în măsura în care aceasta produce un plus de drepturi pentru salariat. Portabilitatea legislației muncii este acceptabilă numai în ipotezele în care aceasta, ca urmare a voinței părților, nu ar duce la o discriminare a salariatului care îşi desfăşoară activitatea în altă țară.

Care va fi însă soluția dacă salariatul îşi desfăşoară în mod curent activitatea pe teritoriul unui stat, iar în mod temporar pe teritoriul altui stat? Articolul 8 alin. (2) teza a II-a prevede în acest sens: „în cazul în care angajatul este angajat temporar într-o altă țară, nu se consideră că şi-a schimbat locul de desfăşurare a muncii în mod obişnuit".

Aşadar, dacă salariatului îi este temporar modificat locul muncii, fiind trimis să lucreze în altă țară, el va fi urmărit acolo de propria legislație a muncii, prin ipoteză obiectiv aplicabilă raportului de muncă inițial. Legea obiectiv aplicabilă va fi nu legea statului gazdă, unde îşi desfăşoară temporar activitatea, nici legea angajatorului temporar, ci legea locului de desfăşurare curentă a activității, legea contractului inițial, adică, cel mai adesea, legea salariatului.

---

competente. (5) Existența şi valabilitatea consimțământului părților cu privire la alegerea legii aplicabile se determină în conformitate cu dispozițiile art. 10, 11 şi 13".

Bunăoară, delegarea salariatului sau trimiterea acestuia în misiune de muncă temporară în altă ţară nu atrage schimbarea regimului juridic aplicabil raportului de muncă iniţial. Avem de-a face cu încă o breşă în teritorialitatea dreptului muncii, deoarece, deşi munca se prestează pe teritoriul unui stat, legea obiectiv aplicabilă este legea altui stat.

Ca urmare, în raport cu normele comunitare, instanţele de drept al muncii ale fiecărui stat membru, deci şi ale României, trebuie să fie pregătite să judece, sub aspect substanţial, nu numai potrivit legii române, ci şi potrivit legii altui stat membru, ca lege obiectiv aplicabilă sau subiectiv aplicabilă raportului juridic în discuţie.

Menţionăm însă că, potrivit art. 9 din Regulamentul „Roma I", indiferent de legea aplicabilă contractului, instanţa îşi va aplica propriile norme de ordine publică, cele denumite „norme de aplicare imediată". Acestea sunt normele a căror respectare este privită drept esenţială de către o anumită ţară pentru salvgardarea intereselor sale publice, precum organizarea politică, socială sau economică.

Directiva nr. 96/71/CE privind detaşarea lucrătorilor în cadrul prestării de servicii a anticipat întrucâtva linia de gândire ce avea să stea la baza prevederilor art. 8 din Regulamentul „Roma I". Lucrătorul nu va putea fi privat, prin alegerea legii subiectiv aplicabile, de beneficiul normelor minimale aplicabile la locul de muncă.

Cu privire la modalitatea de transpunere în dreptul intern a acestei directive, în faţa Curţii de Justiţie a Comunităţilor Europene a fost ridicată una dintre cele mai importante întrebări preliminare din ultimul timp, cel puţin în planul dreptului muncii. Cunoscută drept „*Speţa Laval*", Cauza C-341/05 a declanşat un val de dezbateri vizând, în planul cel mai larg, raportul dintre aşa-numitele „vechi state membre" şi „noile state membre" ale Uniunii Europene.

Cazul *Laval* s-a născut ca urmare a utilizării acestei reglementări – accentuăm, *protective* pentru lucrătorul detaşat – împotriva intereselor acestuia.

Cum speţa în sine cuprinde foarte numeroase elemente, pe care nu le vom putea reda în întregime, prezentăm o sinteză a cazului *Laval*, cu menţiunea că descrierea noastră cuprinde multe simplificări şi nu prezintă întru totul detaliile cazului[1].

Un număr de 3 organizaţii sindicale suedeze reuneau în 2004, în Suedia, aproximativ 87% din lucrătorii din domeniul construcţiilor. Între organizaţia sindicală centrală care reprezenta lucrătorii din domeniul construcţiilor, pe de o parte, şi organizaţia centrală a angajatorilor din sectorul construcţiilor, pe de altă parte, fusese încheiată o convenţie colectivă. Potrivit acestei convenţii colective, salariul „de siguranţă"[2] era, pentru momentul respectiv, în valoare de 109 SEK (aproximativ 12 euro) pe oră.

Societatea Laval avea personalitate juridică letonă şi sediul social la Riga. Între lunile mai şi decembrie 2004, aceasta a deplasat în Suedia aproximativ 35 de lucrători pentru a lucra pe şantierele societăţii Baltic, societate cu personalitate juridică suedeză, al cărei capital era deţinut în măsură de 100% de Laval, în special pentru construirea unei şcoli la Vaxholm.

Laval semnase convenţii colective cu sindicatul leton al lucrătorilor din domeniul construcţiilor în Letonia.

Constatând deplasarea de lucrători pe şantierul din Vaxholm, organizaţiile sindicale suedeze au solicitat societăţii Laval, pe de o parte, să adere la convenţia colectivă din domeniul construcţiilor şi, pe de altă parte, să garanteze că lucrătorii detaşaţi primesc un salariu orar de 145 SEK (aproximativ 16 euro, deci superior salariului „de siguranţă").

„Aderarea" la convenţia colectivă este solicitată de către sindicat în condiţiile în care Suedia nu cunoaşte sistemul contractelor colective de muncă general aplicabile salariaţilor de

[1] Pentru o analiză detaliată a speţei *Laval*, precum şi pentru un examen al abordărilor din dreptul comparat referitoare la această speţă şi al consecinţelor ei de perspectivă, a se vedea, pe larg, *M. Banu*, Despre raportul dintre acţiunea colectivă a sindicatelor, pe de o parte, şi exercitarea unei libertăţi fundamentale din Tratatul CE, inclusiv privind detaşarea de lucrători, pe de altă parte. Observaţii pe marginea hotărârilor C.J.C.E. în cauzele C-438/05, *Viking* şi C-341, *Laval*, în R.R.D.C. nr. 4/2008, pp. 130-170.

[2] Un echivalent al salariului minim.

la nivelul la care s-au încheiat. Contractele colective de muncă sunt aplicabile numai salariaților membrii ai sindicatului care a negociat contractul colectiv de muncă respectiv.

Cu alte cuvinte, deşi lucrătorii detaşaţi erau parte la o convenție colectivă aplicabilă în țara lor de origine, Letonia, iar salariile lor respectau nivelul minim impus prin aceasta, sindicatul constituit în țara unde ei au fost detaşaţi a pretins respectarea unui nivel superior al salariului minim, anume cel negociat cu asociația patronală reprezentativă în ramura construcțiilor din Suedia. Cum arătam, un astfel de contract colectiv nu este, potrivit legii suedeze, automat aplicabil tuturor salariaților şi angajatorilor care desfăşoară activităţi în ramura respectivă, ci opozabilitatea convenției colective este declanşată de o procedură de aderare expresă la prevederile ei.

Solicitarea sindicatelor suedeze a fost respinsă de către societatea Baltic, care a continuat să acorde salariaților detaşaţi de la societatea letonă Laval salarii concordante cu prevederile contractului colectiv aplicabil în țara de origine. Întrucât prin negociere nu s-a ajuns la un rezultat, sindicatele au depus un preaviz societății Baltic, prin care anunțau declanşarea unei acțiuni colective.

O blocare a şantierului din Vaxholm a început la 2 noiembrie 2004. Această blocare a constat în special în împiedicarea livrării de mărfuri pe şantier, în instalarea de pichete de grevă şi în interzicerea intrării pe şantier a lucrătorilor letoni, precum şi a vehiculelor. Societatea Laval (angajatorul leton al salariaților detaşaţi) a solicitat ajutorul forțelor de poliție, care i-au comunicat că, deoarece acțiunea colectivă era legală potrivit dreptului național, nu le era permis să intervină, nici să înlăture obstacolele fizice care împiedicau accesul pe şantier.

De Crăciun, lucrătorii letoni trimişi de societatea Laval s-au întors în Letonia şi nu au mai revenit pe şantierul respectiv.

În ianuarie 2005, alte organizații sindicale au anunțat acțiuni de solidaritate constând în boicotarea tuturor şantierelor pe care Laval le avea în Suedia, astfel încât această întreprindere nu a mai fost în măsură să îşi exercite activitățile pe teritoriul acestui stat membru. În luna februarie 2005, oraşul Vaxholm a solicitat rezilierea contractului încheiat cu societatea Baltic şi, la 24 martie 2005, aceasta din urmă a fost declarată în faliment.

Sesizată cu cerere de despăgubiri de către societatea Baltic, instanța suedeză a formulat o întrebarea preliminară Curții de Justiție a Comunităților Europene: „Este compatibilă cu normele Tratatului CE privind libertatea de circulație a serviciilor şi interzicerea oricărei discriminări pe motiv de cetățenie sau naționalitate (art. 49), precum şi cu Directiva nr. 96/71 (…) încercarea unor organizații sindicale, printr-o acțiune colectivă care ia forma unei blocări, de a constrânge un prestator de servicii străin să adere în statul membru gazdă la o convenție colectivă privind condițiile de muncă şi de încadrare în muncă?”

Raționamentul este următorul: salariații pot declanşa acțiuni colective pentru protecția propriilor interese. Ei pot, spre exemplu, revendica salarii mai mari, reacționând prin astfel de acțiuni în fața refuzului angajatorului. Dar pot salariații să reacționeze față de refuzul angajatorului de a acorda drepturi superioare, spre exemplu, salarii mai mari, unor terți?

Departe de a fi o formă de solidaritate cu lucrătorii detaşaţi, sindicatul urmărea prin acțiunile de protest amintite tocmai îndepărtarea lor (ceea ce s-a şi reuşit), un obiectiv de o legitimitate discutabilă. În raportul dintre un angajator şi salariații care lucrau ca detaşaţi la sediul său intervine, aşadar, un terț, un sindicat care nu reprezintă interesele lucrătorilor acelui angajator, ci ale altor lucrători din domeniu, concurenți în ocuparea locurilor de muncă ale salariaților detaşaţi. Acest sindicat pretinde ca angajatorul să le acorde drepturi superioare lucrătorilor detaşaţi. În fapt, sindicatul urmăreşte prin aceasta ca utilizarea de lucrători detaşaţi să devină prea oneroasă pentru angajator, astfel încât acesta să prefere utilizarea de forță de muncă locală. Întrebarea preliminară priveşte compatibilitatea dintre un astfel de comportament şi normele comunitare.

Încă de la început, sindicatele suedeze au pus în discuție însăşi admisibilitatea cererii de pronunțare a unei hotărâri preliminare, susținând că societatea Laval, a cărei activitate ar

consta în plasarea, cu titlu temporar, de personal originar din Letonia la societăţi care îşi exercită activitatea pe piaţa suedeză, încearcă de fapt să eludeze toate obligaţiile care rezultă din legislaţia şi din reglementarea suedeză referitoare la convenţiile colective şi încearcă, invocând dispoziţiile tratatului privind serviciile, precum şi Directiva nr. 96/71, să se prevaleze în mod nejustificat de facilităţile oferite de dreptul comunitar. Curtea a respins acest punct de vedere, considerând că cererea de pronunţare a unei hotărâri preliminare este admisibilă.

În continuare, Curtea a pornit de la premisa că dreptul comunitar nu se opune ca statele membre să extindă aplicabilitatea legislaţiei lor sau a convenţiilor colective de muncă încheiate de către partenerii sociali, referitoare la salariile minime, în privinţa oricărei persoane care efectuează o muncă salariată, chiar cu caracter temporar, pe teritoriul lor, indiferent care ar fi statul de stabilire al angajatorului. Din Directiva nr. 96/71 rezultă că legislaţiile statelor membre trebuie coordonate astfel încât să se prevadă un nucleu de norme imperative de protecţie minimă, care trebuie respectate, în statul gazdă, de angajatorii care detaşează lucrători în această ţară. Cu toate acestea, aplicarea unor astfel de norme „trebuie să fie de natură a garanta îndeplinirea obiectivului urmărit, şi anume protejarea lucrătorilor care s-au deplasat şi lucrează pe teritoriul statului gazdă, şi să nu depăşească ceea ce este necesar pentru atingerea acestuia”.

Această optică a Curţii avea să genereze detaliate analize doctrinare, considerându-se că speţa *Laval* se traduce prin: *libertatea de circulaţie a serviciilor versus dreptul la grevă*. Decizia Curţii a fost interpretată în sensul de a fi dat câştig de cauză libertăţii de circulaţie a serviciilor, în detrimentul dreptului la grevă, deoarece a socotit legitime acţiunile angajatorului care a încadrat lucrători detaşaţi, dar nelegitime acţiunile colective declanşate de către ceilalţi lucrători împotriva deciziei acestuia. Ca urmare, după cum avea să se aprecieze ulterior[1], s-a creat percepţia că obiectivul social al CE „a fost subordonat, în mod implicit, celui economic, inclusiv în măsura în care Curtea de Justiţie a Comunităţilor Europene a recurs la criterii de determinare a restricţiei asupra respectivei libertăţi fundamentale. Abordarea Curţii, evident corectă la nivel formal, ridică o serie de rezerve şi incertitudini, în măsura în care aprecierile instanţei comunitare au vizat o materie exclusă în mod explicit din domeniul de aplicare a Tratatului CE”.

În final, Curtea a hotărât: art. 49 TCE şi art. 3 din Directiva nr. 96/71 trebuie să fie interpretate în sensul că se opun ca o organizaţie sindicală să poată încerca să constrângă, printr-o acţiune colectivă care ia forma blocării unor şantiere, un prestator de servicii stabilit într-un alt stat membru să iniţieze o negociere cu privire la salariile care trebuie plătite lucrătorilor detaşaţi, precum şi să adere la o convenţie colectivă.

Normele de drept al muncii reglementează raportul dintre salariat în plan individual, respectiv salariaţi în colectiv şi angajator, raporturi întemeiate pe contractul individual, respectiv contractul colectiv de muncă. Interesele celor doi sunt diferite; dacă aceste interese au elemente comune salariaţii şi angajatorul pot ajunge la consens sau, dimpotrivă, dacă acestea devin divergente, cei doi pot ajunge la conflict.

Posibilitatea prestării muncii în oricare stat membru al Uniunii Europene complică însă mult scena dreptului muncii. Lucrătorii nu se găsesc în raporturi divergente sau convergente numai cu angajatorul, dar şi cu ceilalţi lucrători, apartenenţi ai aceluiaşi stat sau ai unor alte state membre. Libertatea de circulaţie a persoanei şi libertatea de stabilire a serviciilor fac ca lucrătorii să nu mai aibă numai facultatea de a desfăşura munca pe teritoriul unui anumit stat membru, ci pe teritoriul oricărui alt stat membru, iar când numărul locurilor de muncă este limitat, iar şomajul în creştere, fiecare se află în concurs acerb cu orice alt lucrător european. Dacă salariatul detaşat este urmărit de propria sa lege în statul unde este temporar angajat, iar această lege cunoaşte standarde salariale şi de condiţii de muncă inferioare celor impuse de

[1] A se vedea *M. Banu*, op. cit., p. 167.

legea statului gazdă, aceasta face ca angajarea lui să fie mai atractivă pentru agentul economic decât angajarea de lucrători din statul gazdă.

Această realitate nu a rămas fără ecou în rândul marilor confederații sindicale europene. Cazul *Laval*, ca şi soluțiile date de Curtea de Justiție a Comunităților Europene în spețe ca *Viking, Rüffert sau Luxembourg* au atras reacții virulente din partea acestora, mai ales din perspectiva protecției lucrătorilor din vechile state membre. Deşi Directiva nr. 96/71 prevede un nucleu de norme imperative de protecție minimă aplicabile salariaților detaşați, dincolo de acestea, diferențele dintre regimul juridic al lucrătorilor detaşați şi al celor apartenenți statului gazdă pot avea accente semnificative. În acest context, Curtea a fost acuzată că sprijină „dumpingul social", permițând accesul pe piața muncii din vechile state membre a lucrătorilor din noile state membre, potrivit propriilor legi, care impun salarii şi condiții de muncă minime inferioare.

Prin detaşarea de salariați, ca şi prin delocalizarea unor companii cu scopul atragerii unui regim juridic mai avantajos, centrul de greutate al şomajului s-ar deplasa astfel spre vest, aici angajarea de lucrători fiind mai oneroasă. Dintre confederațiile sindicale europene care au protestat amintim ETUC (*European Trade Union Confederation*), CGT (*Conférédation Générale du Travail*), ITF (*International Transport Workers Federation*)[1] etc. Protestele au vizat, de asemenea, faptul că instanța comunitară s-a pronunțat cu privire la legitimitatea unei acțiuni colective, adică, pe cale de consecință, asupra domeniului acțiunii sindicale. În raportul dintre libertatea de stabilire a serviciilor şi libertatea sindicală, exprimată prin dreptul la acțiuni colective, Curtea a fost acuzată că ar fi conferit prioritate celei dintâi.

Pe de altă parte însă, din punctul de vedere al lucrătorilor apartenenți noilor state membre, credem că nu pot fi ignorate efectele concrete ale unei acțiuni colective. Dacă aceasta duce tocmai la disponibilizarea de lucrători şi are un impact mai degrabă negativ asupra fenomenului general al solidarității sindicale pan-europene, legitimitatea unei atare acțiuni poate fi pusă în discuție.

Rata şomajului, care a crescut încă şi mai mult de la publicarea spețelor citate şi până în prezent, ca urmare a crizei mondiale, a devenit un factor extrem de important în opțiunea pentru o soluție sau alta. Conflictul care se poate naşte nu mai vizează, deci, doar cei doi actori tradiționali, angajatorul şi salariații, dar şi lucrătorii între ei, persoanele aflate în căutarea unui loc de muncă şi cei care se găsesc deja în executarea unui contract de muncă, cei angajați temporar şi cei angajați pe durată determinată, cei supuşi unei anumite legi şi cei supuşi unei ale legi sau chiar lucrătorii diferitelor state membre ale Uniunii Europene.

[1] Cu privire la aceste reacții, a se vedea, spre exemplu, http://www.lavalvikingruffert.eu/default.aspx.

Schimbările climatice. Legislația recentă şi jurisprudența la nivel european şi național

Dr. ***Simona-Maya TEODOROIU****

Problematica schimbărilor climatice şi a încălzirii globale este abordată, în literatura de specialitate, din cele mai variate unghiuri, pornind de la politicile publice ale statelor, în baza cărora sunt adoptate actele normative corespunzătoare, până la rolul entităților publice şi private, şi ajungând la pârghiile juridice, financiare, economice utilizate în acest domeniu. Sunt evidente câteva constante: faptul că este un domeniu interdisciplinar, în care economicul se împletește cu voința politică mai mult ca în alte zone, iar legislația suferă schimbări sau lacune în aplicare, tocmai datorită acestei caracteristici; schimbările climatice, abordate formal mai ales din perspectiva poluării atmosferice, sunt rezultatul tuturor formelor de poluare de mare anvergură, transfrontiere, astfel încât toate regulile şi principiile de combatere a acestora trebuie să se regăsească şi în combaterea schimbărilor climatice, adecvat configurate. Din aceste motive, ne-am propus să abordăm problematica schimbărilor climatice în două etape, astfel: în prima parte a lucrării vom evidenția *aspecte semnificative ale politicilor şi legislației europene şi internaționale în materie, precum şi noi valențe dobândite de principii fundamentale privind protecția mediului, în contextul promovării măsurilor de combatere a schimbării climatice*. În cea de-a doua parte, vom urmări evoluția *instrumentelor economice şi financiare pentru prevenirea şi combaterea poluării, în contextul schimbărilor climatice (pe plan intern şi internațional), domeniul de reglementare al pieţelor de emisii(Protocolul de la Kyoto), precum şi evidențierea rolului statelor în prevenirea şi combaterea schimbărilor climatice şi încălzirii globale*. Precizăm că toate aspectele se subsumează eforturilor de a face mai eficientă şi aplicabilă legislația în materie, iar demersul nostru îşi va propune să le reliefeze.

§1. Evoluția politicilor şi legislației europene şi internaționale privind schimbările climatice. Nucleul şi „atelierul" noii legislații în materie

1.1. Strategia europeană privind dezvoltarea durabilă. Abordarea problematicii complexe privind schimbările climatice

Una dintre constantele activității instituțiilor europene este legată de stabilirea şi conservarea standardelor privind calitatea vieții, în sensul protecției mediului, afirmării unor politici publice eficiente privind sănătatea, promovării protecției sociale potrivit principiilor dreptului social european. Principala provocare rămâne aceea de a menține o dinamică adecvată a creşterii economice, deopotrivă respectând progresul social şi protecția mediului, în cadrul căreia aspectele privind poluarea transfrontieră şi schimbările climatice ocupă un loc central la acest moment – rezultat al unei degradări accelerate şi, în bună măsură, neaşteptate a factorilor de mediu, sub acțiunea celor două cauze[1].

Provocarea aceasta – pe care am putea-o la fel de bine intitula un „imperativ" pentru dezvoltarea durabilă – s-a regăsit în mai multe documente importante provenind de la instituțiile europene, în special la finele anilor '80, începutul anilor '90; ea este însă recunoscută în mod

* Cercetător ştiinţific gr. III, Institutul de Cercetări Juridice „Academician Andrei Rădulescu" al Academiei Române; e-mail: steodoroiu@csm1909.ro.

[1] Schimbările climatice sunt în mod evident o cauză de degradare a calității vieții şi mediului; pe de altă parte, ele sunt efectul unei agresive poluări transfrontiere din ultimele decenii,

explicit de Consiliul European de la Göteborg, în 2001[1], odată cu adoptarea strategiei privind dezvoltarea durabilă, care a fost ameliorată prin adăugarea unei dimensiuni externe considerabile, în 2002, la lucrările Consiliului European de la Barcelona. Principiile şi obiectivele fundamentale ale dezvoltării durabile pe plan european, privite ca proiecție a celor configurate pe plan internațional – prosperitatea economică, egalitatea socială, protecția mediului şi responsabilitatea (în primul rând cea internațională, a statului) – au fost reafirmate în iunie 2005 de către Consiliul European, care a adoptat principiile directoare ale dezvoltării durabile, fiind, de altfel, în centrul dezbaterilor reuniunii şefilor de state şi guverne de la Hampton Court, din octombrie 2005.

În acest context, a putut fi remarcat avansul semnificativ al Europei față de partenerii săi internaționali, în favoarea dezvoltării durabile. În materie socială şi, în egală măsură, în domeniul protecției mediului, au fost transpuse inițiative importante în contextul nou, favorizant al procesului Lisabona. Este vorba de angajamente şi măsuri concrete, prevăzute de procesul Lisabona, în favoarea creşterii economice şi a ocupării forței de muncă, conjugate cu protecția bunurilor ce fac parte din patrimoniul natural şi cultural al Europei, cu exploatarea celor mai bune aspecte ale cunoaşterii umane şi încurajarea cercetării şi inovării – toate constituind parte a politicilor publice integrate, de bună guvernare, care presupun, deopotrivă, asigurarea resurselor financiare necesare.

Componentele şi mecanismele esențiale ale *puterii publice* joacă un *rol fundamental în promovarea dezvoltării durabile*, stabilind cadrul în care actorii vieții publice şi private iau decizii; pe de altă parte, este evident că societăților civile, mediului de afaceri le revine un rol semnificativ în protejarea acestor norme şi valori şi în promovarea unora noi. În acelaşi timp, a fost dezvoltată colaborarea statelor europene, a Uniunii Europene cu partenerii internaționali, pentru o *abordare globală a problematicii dezvoltării durabile şi protecției mediului*, în cadrul căreia problematica schimbărilor climatice joacă un rol central în ultimele decenii; abordarea globală, integrată este fundamentală pentru eficiența politicilor privind protecția mediului.

1.2. Aspecte specifice privind aplicarea strategiei

În considerarea interdependențelor mai sus amintite, la nivelul UE sunt abordate integrat mai multe *aspecte verticale prioritare*: măsurile de reformă în domeniul politicilor de pescuit şi agricultură, consolidarea dezvoltării rurale, modernizarea politicii de coeziune socială. Sub aspect *orizontal*, regăsim o constantă a abordărilor europene în aceste domenii: crearea unui cadru juridic şi de politici publice care să favorizeze *combaterea poluării transfrontiere* şi, în mod special, lupta împotriva schimbărilor climatice, din care se afirmă, în ultimul timp, *crearea unui sistem ambițios de schimbare a drepturilor de emisie de dioxid de carbon în atmosferă*, în scopul descurajării marilor poluatori şi, simetric, al încurajării agenților industriali să reducă emisiile de gaze nocive, cu costuri diminuate. În baza acestor principii de acțiune, au fost elaborate şi aplicate strategiile şi planurile de acțiune care au fundamentat actele normative europene referitoare la *combaterea „sărăcirii" biodiversității* şi ameliorarea calității elementelor abiotice de mediu (sol, subsol, apă, aer etc.), concomitent cu *măsuri de însănătoşire a mediului urban*, între care pot fi amintite ameliorarea calității transportului public, prin introducerea progresivă a normelor privind dotările antipoluante şi o mai bună sistematizare a *peisajului urban*, cu accent pe „factorul verde" – ca *măsuri corelative prevenirii şi combaterii schimbărilor climatice*.

Întrucât legislația europeană relevantă în materia schimbărilor climatice[2], inclusiv mecanismele de monitorizare şi raportare instituite de aceasta, presupune mai ales *reglementarea*

---

[1] Comunicarea Comisiei Europene către Consiliu şi Parlamentul European cu privire la examinarea strategiei în favoarea dezvoltării durabile („o platformă de acțiune"), Bruxelles, 27 iunie 2006.

[2] Directiva nr. 2003/87/EC privind gazele cu efect de seră şi reglementările subsecvente (Schema de monitorizare a acestora, adoptată în ianuarie 2005, Decizia Comisiei din iulie 2007 privind stabilirea

unor aspecte tehnice (parametrii de emisie admişi, componente etc.) mai puţin relevante pentru demersul nostru, ne propunem să reliefăm *principalele probleme ridicate de domeniile de reglementare în materia complexă a schimbărilor climatice, precum şi modul în care ele au fost rezolvate sau sunt avute în vedere în perioada următoare*.

Astfel, pornind de la realitatea accelerării alarmante a schimbărilor climatice, politicile europene în materie evidenţiază *interdependenţele* dintre diferitele sectoare economice şi sociale, pe de o parte, iar, pe de altă parte, se arată că, sub aspectul *pieţei interne unice*, *combaterea schimbărilor climatice generează importante oportunităţi sociale şi economice şi contribuie la atenuarea altor tendinţe de dezvoltare nedurabilă* (consumatoare de resurse neregenerabile). Astfel, documentele europene sus-menţionate arată că schimbarea *modalităţilor de utilizare a energiei* poate permite ca între graniţele UE să fie crescută rentabilitatea în acest sector, concomitent cu reducerea a cel puţin 20% din consumul actual de energie – măsură cu impact major, dacă luăm în considerare numai faptul că acesta ar reprezenta o cifră însumată a consumurilor actuale de energie din Germania şi Finlanda, spre exemplu. Totodată, statele membre dispun de numeroase *surse de energie regenerabile*, nu totdeauna exploatate eficient (energia eoliană, solară, biomasa, apa, resursele geotermale etc.), precum şi de tehnologiile necesare pentru a obţine din acestea o parte importantă a necesarului său de căldură, electricitate şi carburant.

Dincolo de beneficiile economice evidente, politicile publice promovate la nivel european în materie arată că aplicarea măsurilor de combatere a schimbărilor climatice şi de ameliorare a potenţialului şi randamentului energetic al UE comportă o serie de alte valenţe pozitive, precum: reducerea emisiilor generale de gaze poluante, ocuparea superioară a forţei de muncă în aceste domenii, împreună cu dezvoltarea regională şi locală. Într-un moment în care concurenţa în domeniul noilor tehnologii este acerbă, pe plan mondial, aceste măsuri permit UE să promoveze *tehnologii curate competitive* şi, în egală măsură, să sprijine statele în curs de dezvoltare să progreseze economic; spre exemplu, prin intermediul mecanismului de dezvoltare promovat de *Protocolul Kyoto*, este permis şi chiar încurajat transferul de tehnologii adecvate către statele în curs de dezvoltare. Aşadar, potenţialul există.

Eforturile se îndreaptă acum spre exploatarea acestui potenţial uriaş, printr-o serie de *activităţi şi măsuri-cheie*, astfel:

– UE se angajează ca, prin măsurile economice şi legislative adecvate, să continue *reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră, scurtând termenul stabilit iniţial – 2012*. Până la acel moment, vor fi avute în vedere o serie de propuneri, precum şi oportunităţi de semnare a unor acorduri internaţionale cu domenii mai generoase de aplicare, astfel încât să fie acoperite toate categoriile de emisii cu posibil efect de seră, precum şi toate sectoarele. *Sistemul comunitar de comercializare de cote de emisie de gaze cu efect de seră poate servi ca exemplu pentru o piaţă internaţională a cărbunelui*;

– UE va elabora politicile sale viitoare în materia schimbărilor climatice, ţinând cont de *prevederile celei de-a doua etape a Programului european privind schimbările climatice* şi, în acest scop, va colabora, graţie principiului participării şi consultării publicului în luarea deciziilor privind mediul înconjurător (în aplicarea convenţiilor de la Aarhus si Espoo), cu toţi actorii vieţii economice şi sociale interesaţi, astfel încât să fie pregătite şi aplicate soluţii rentabile în domenii adiacente, cum sunt industria automobilelor, cea aeronautică, navală etc.;

– în urma reuniunii de la Hampton Court din 2005, şefii de state şi de guverne europene au convenit să ceară Comisiei Europene să elaboreze un *set nou de politici energetice şi de mediu*, bazate pe principiile redinamizării, dezvoltării durabile, siguranţei economice şi respectării regulilor concurenţiale în spaţiul comunitar european. În acest context, în anii următori, Comisia a reglementat domenii de o importanţă specială, cum sunt cele privind biomasa

ghidurilor de monitorizare şi raportare a emisiilor de gaze de seră, Monitorizarea planurilor naţionale, faza a doua - 2008-2012), Mecanismele de verificare a aplicării Protocolului Kyoto etc.